Få greb om elevernes lytning

Sandbjergkonferencen 2026

#Liqks

PLAN

Hvorfor lytning i skolen?

Hvad er lytning?

Hvad kan vi gøre?

Lene Illum // lisk@ucsyd.dk

”Jeg kan godt skimmehøre”

Multimodal lytning i et dialogisk perspektiv.
En kvalitativ undersøgelse af hvordan elever gør lytning i danskundervisningen.

Lene Illum
Ph.d.-afhandling
Syddansk Universitet
Maj 2024

Lytning – en overset kompetence i skolen

- På en gennemsnitlig skoledag taler læreren op til 60% af tiden (Børresen 2017)
- Lytning er den handling, der forekommer mest, men som får mindst opmærksomhed i undervisningen
- Lytning ligger som underliggende præmis i det meste af al undervisning, og god lytteforståelse er forudsætning for at kunne deltage aktivt i fagets samtalekultur og den faglige undervisning
- Samtidig har det vist sig, at nogle elever ikke er gode til at lytte - og at dette ikke problematiseres i særlig grad i skolen
- Lytteaktiviteter har et stort læringspotentiale, men er også krævende
- Manglende lyttekompetencer har konsekvenser for elevernes deltagelse i undervisningen og dermed fremtidige uddannelsesmuligheder
- Lytning som en integreret del af skolens og danskfagets mundtlighed er *didaktisk-ikke-eksisterende*
- Nødvendig kompetence i udviklingen af sociale og relationelle kompetencer samt grundlag for demokratisk dannelse.

(Adelmann, 2009; Gibbons, 2016; Otnes, 2007; Høegh, 2018; Brownell, 2018; 2020; Rost 2020)

Informationslytning

Før:

Lytteformål: Indsamle information/viden: *"Når du har hørt oplægget, skal du kunne svare på/diskutere/reflektere over…"*

Under:

Lytteindsats: Spørgsmål, noter, mindmap …

Lytteadfærd: opmærksomt, koncentreret, strategisk

Efter:

Forståelsesbearbejdning: fx genfortælle, løse opgaver, skrive eller diskutere med en makker.

Makkersamtale

Er der forskel på at høre og at lytte?

Hvorfor?/hvorfor ikke?

Hvordan ser man ud når man lytter?

Fra Illum & Øhrstrøm: Få greb om elevernes lytning | Akademisk Forlag
Find figurerne på akademisk.dk

Lytteadfærd –- Lyttende/ikke-lyttende?

Mål: At sætte fokus på, hvordan man viser, at man lytter og at tale om begrebet "lytteadfærd".

Materialer: Print figurer af elever fra undervisningen.

Aktivitet: Bed eleverne om at sortere figurerne af elever i undervisningen på et kontinuum over lyttende/ikke-lyttende elever fra den mindst lyttende til den mest lyttende elev.

Tal derefter med eleverne om: Hvordan kan man se, at eleverne lytter/ikke lytter? Er der nogle lyttesituationer, hvor det er helt uhørt, at man som elev ligger hen over bordet, og findes der lyttesituationer, hvor det faktisk er ok?

Diskuter derefter i klassen, hvad det betyder for den enkelte elev ikke at blive lyttet til. Hvordan føles det? Hvordan man kan signalere, at man lytter til den anden.

Fortæl eleverne, at denne øvelse og samtale handler om, hvilken lytteadfærd, der er passende og hensigtsmæssig i de forskellige lyttesituationer, og at det er et begreb, I skal til at sætte fokus på i undervisningen, når I lytter.

Lytteformål og lyttestrategier

Jeres **lytteformål** til oplægget er, at I efter oplægget skal kunne svare på, hvorfor det er vigtigt at have fokus på lytning i undervisningen.

I skal også kunne svare på, hvilke vigtige begreber der knytter sig til feltet.

Lyttestrategi: Skriv stikord i to-kolonne-arket i venstre spalte

Mine noter	Pointer

Hvad er lytning?

En multimodal og dialogisk proces baseret på samhandling

- Relationelle, sociale og empatiske færdigheder
- Man må som lytter være åben, nysgerrig og undersøgende på den andens perspektiver på verden
- Man er som lytter aktivt med til at producere mening i den verbale samhandling, som en mundtlig tekst er

(Adelmann, 2002; Otnes, 2007)

Hvad er lytning?

”Å lytte innebærer en vilje og en evne til å rette oppmerksomheten, via en av sansene, mot dialogpartneren, og til å ta inn, forstå og respondere på den andres ord for slik å etablere felles mening.”

Man må være “partnerbevisst” og “partnertilkoplet”

(Otnes, 2007, s. 105)

Hvad er lytning?

Man må som lytter:

Følge med: ”alert og oppmerksom”
Følge opp: ”vise vilje til å få med seg det som bliver sagt” og samtidig er det vigtigt, at lytteren ”knytter an til, tar tak i og eventuelt videreutvikler det samtalepartneren har sagt”.

(Otnes, 2007, s. 101)

Har vi overset betydning af respons i skolen?

- Opmærksomhed og respons er knyttet til høflighed og det etiske og moralske aspekt, der ligger i at svare andre (at vise og give opmærksomhed), og ikke at lytte og svare er direkte udemokratisk (Adelmann, 2009)
- I skolen kan man vælge ikke at lytte og respondere, og man kan vælge at vende ryggen til den, der taler, eller lægge sig hen over bordet

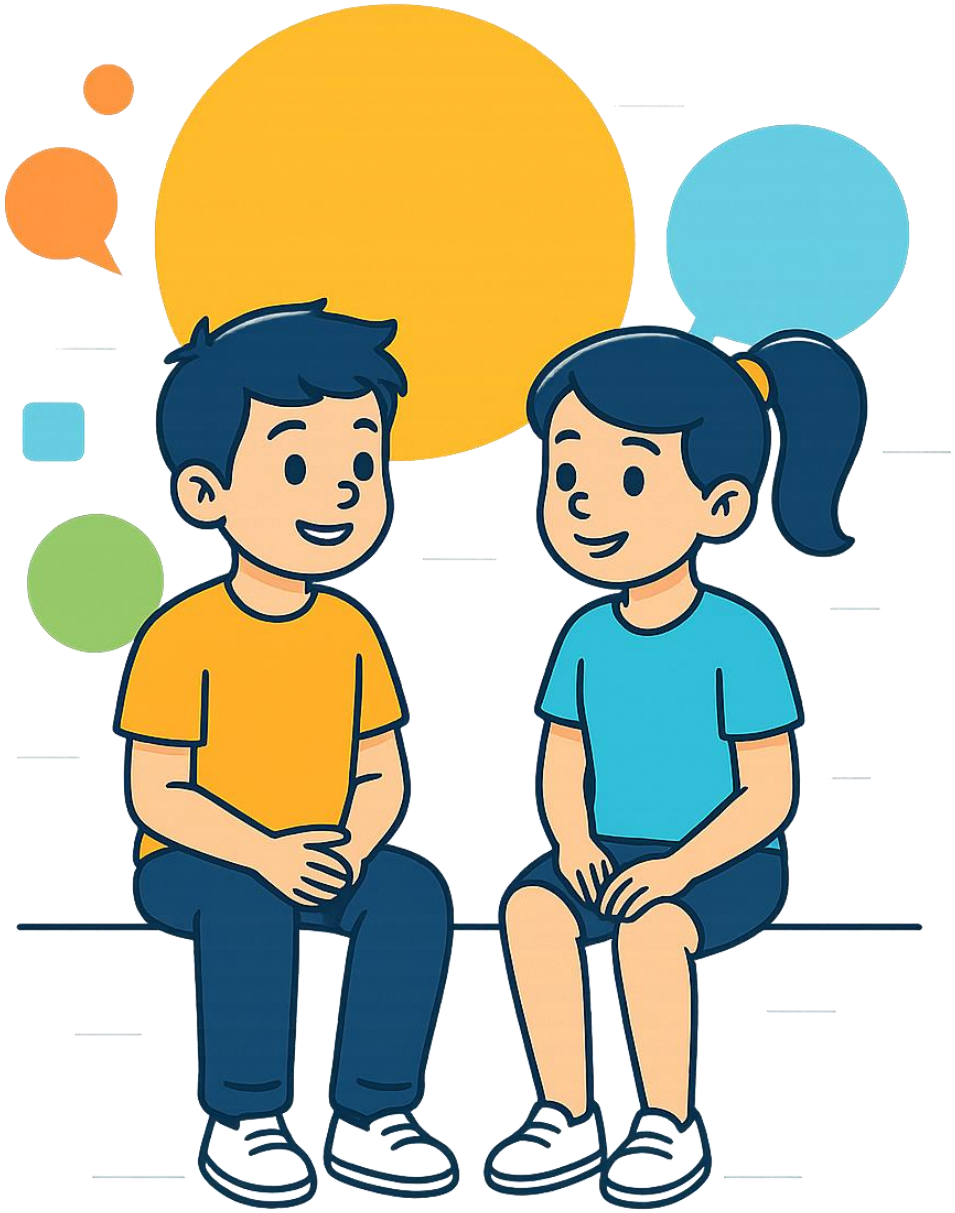
Maja: ”Jeg lytter kun til dem jeg kan lide”

Lyttekompetence

Gode lyttekompetencer forudsætter tre færdigheder, som eleverne skal lære (Ridge, 1993):

1. **Kontekstforståelse**
2. **Strategisk bevidsthed**
3. **Praktisk udførelse**

Lyttekompetence - Kontekstforståelse

Evnen til at afkode, hvilken type lyttesituation man befinder sig i:

- *lytte efter informationer*
- *lytte kritisk*
- *lytte empatisk*
- *lytte åbent, nysgerrigt, undersøgende*
- ...

Lyttekompetence – Strategisk bevidsthed

Lyttestrategi:

- Lyttestrategier er bevidste handlinger, der anvendes med det formål at sikre forståelse af en mundtlig tekst.
- Eleverne må tilegne sig et bredt udvalg af lyttestrategier til forskellige lytteformål i forskellige kontekster

Lyttelapper

Hukommelsesstrategier At huske det, man lytter til 	Hjælper eleverne med at huske det, de lytter til Brugbare redskaber: • At tegne eller skrive noter • At lave et resumé • At nedskrive nøgleord • At genfortælle for sig selv eller en anden, hvad man har lyttet til.
Organiseringsstrategier At skabe overblik over ny viden 	Hjælper eleverne med at skabe overblik over den nye viden, de har tilegnet sig Brugbare redskaber: • Tankekort (mindmaps): at samle viden i et visuelt netværk • Tabeller, skemaer, søjlediagrammer: at ordne og kategorisere viden, fx i temaer eller emner • Tidslinjer: at placere information i kronologisk rækkefølge • Trædiagram: at organisere begreber fra det overordnede til det mere detaljerede (et hierarkisystem).

Uddybningsstrategier At uddybe og videreudvikle sin viden 	Hjælper eleverne med at uddybe og videreudvikle ny viden Brugbare redskaber: • Vennmodel: at sammenligne ny viden med det, man allerede ved • Kolonnenotater, fx med eksempler og definitioner • At trække på egne erfaringer • At sætte emnet ind i en sammenhæng • At samtale med en makker • At stille spørgsmål til sig selv eller sin makker: hvad, hvordan, hvorfor.
Overvågningsstrategier At holde øje med sin forståelse 	Hjælper eleverne med at holde øje med, om de forstår det, de lytter til Brugbare redskaber: • At overveje, hvordan man vil lytte: Hvordan vil man sidde, og vil man fx tage noter eller tegne? • At stille spørgsmål til sig selv og sin egen forståelse: Kan det passe, at …? Er det rigtigt forstået, at …? Giver det mening, at …? • At stille spørgsmål undervejs eller skrive dem ned til senere • At overveje, om man har valgt den rigtige strategi, eller om man skal gøre noget andet for at skabe bedre betingelser for lytning.

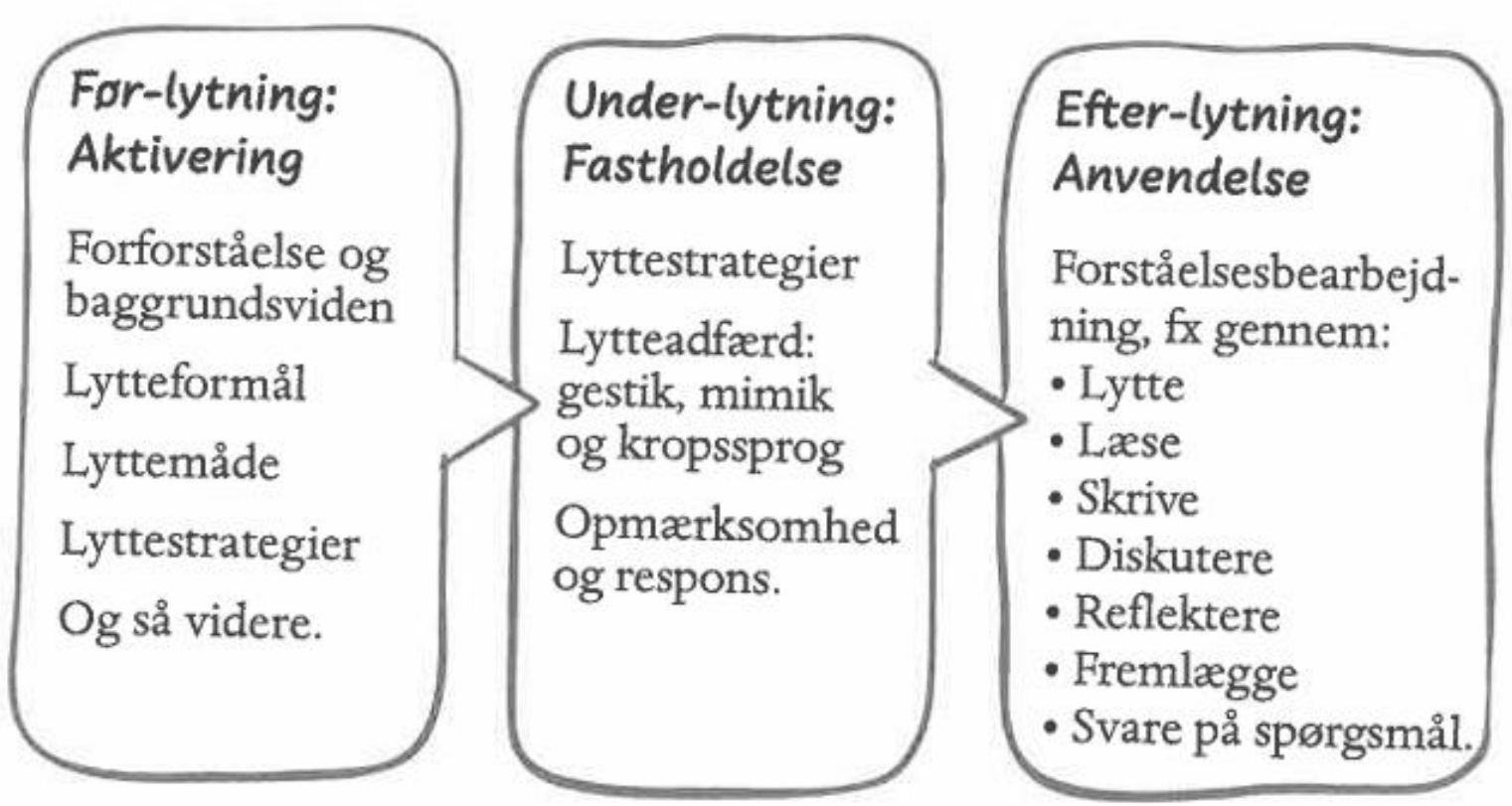
Figur 3.1: Overblik over de fire lyttestrategier og lyttelapper.

Illum & Øhrstrøm (2025). *Få greb om elevernes lytning*

Lyttekompetence - Praktisk udførelse

At kunne anvende valgte lyttestrategier effektivt i praksis:

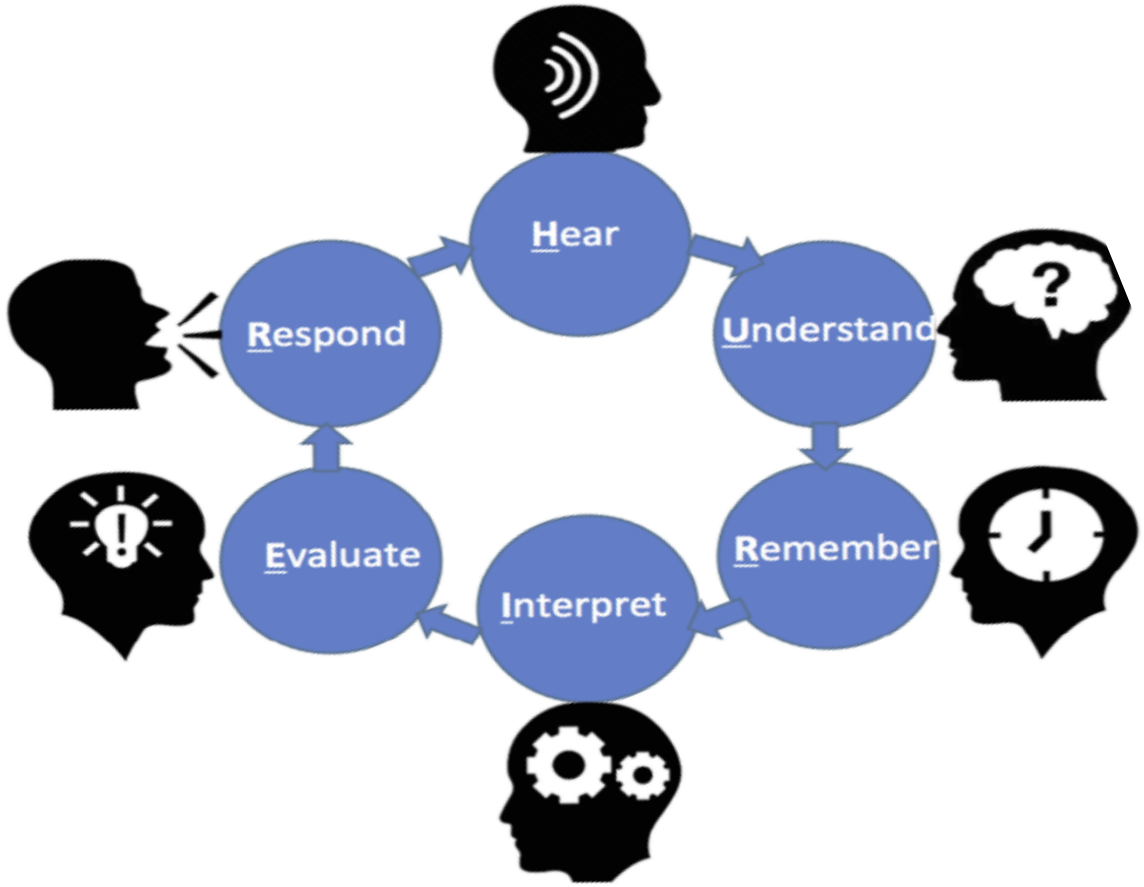
før – under – efter lytning

Figur 3.2: Lyttefaserne i en før-, under- og efter-struktur.

Illum & Øhrstrøm (2025). *Få greb om elevernes lytning*

Lytteforståelse

(Brownell, 2017)

Evnen til at *opfatte, bearbejde og forstå* det, man hører.

- At forstå noget er en *bevidst viljeshandling*, en aktiv, meningssøgende proces
- *udvinde og skabe* mening ved at *gennemsøge og interagere med* og *engagere sig* i den mundtlige tekst og afsenderen

(Bråten, 2008)

Kan du svare på dit lytteformål?

Jeres lytteformål til oplægget er, at I efter oplægget skal kunne svare på, hvorfor det er vigtigt at have fokus på lytning i undervisningen, og hvilke vigtige begreber der knytter sig til feltet.

Kan du svare på dit lytteformål?
- del noter efter oplæg

Mål: Støt eleverne i at få fat i informationer under oplæg, udvikle notatteknik og visualisere pointer

Materiale: Ark med to kolonner til notater – kan gøres på almindeligt papir.

Aktivitet: Efter oplægget rejser alle sig op og finder en makker at samtale med om oplæggets lytteformål. Makkerparret deler noter, og hver elev gengiver i højre kolonne af papiret den/de af makkerens noter, de synes, er den/de vigtigste. Derefter finder alle en ny makker og deler igen noter, vælger en ny vigtig note, som også noteres i højre kolonne.
(Illum & Øhrstrøm, 2025)

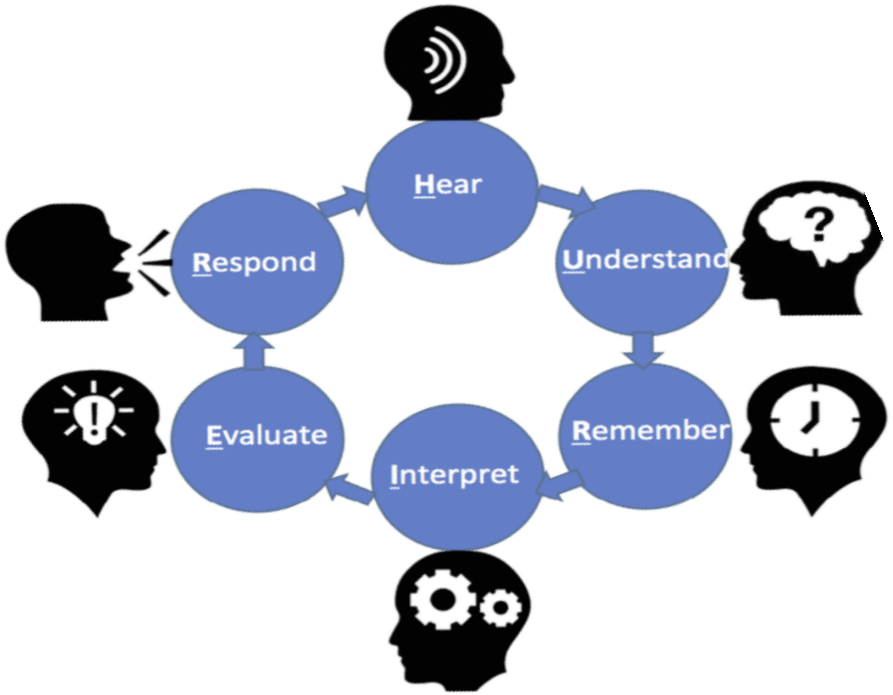
Gode råd til det lytterfokuserede faglige oplæg

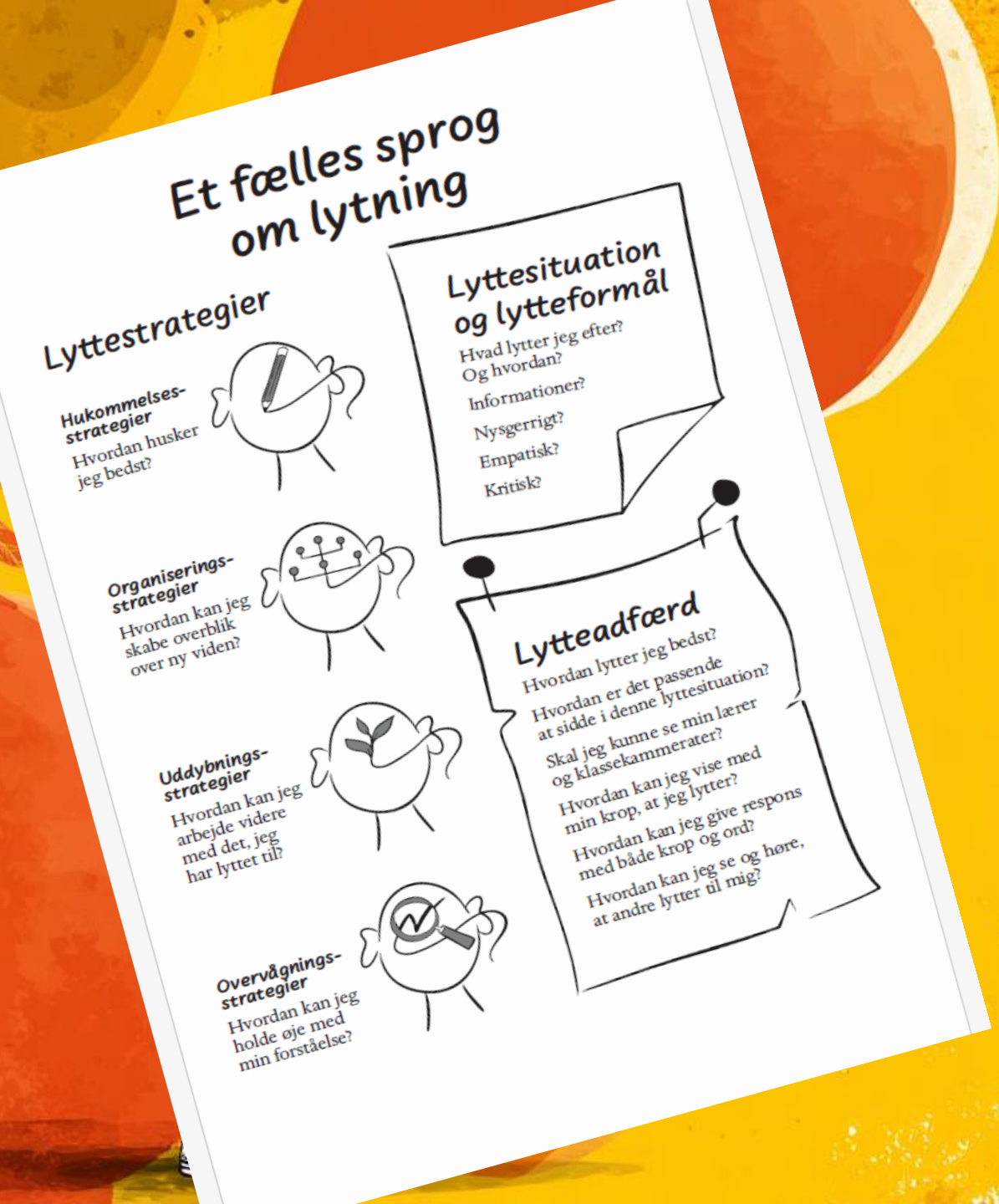
- Start med en forforståelsesaktivitet, hvor eleverne kan koble sig på emnet i oplægget
- Giv et konkret lytteformål og stilladser eleverne med relevante lyttestrategier (fx notatark eller billeder til at støtte hukommelsen)
- Sig hvor lang tid, du vil tale og hold tiden
- Sørg for visuel understøttelse af indholdet i dit oplæg både før, under og efter
- Hold pauser i oplægget så eleverne kan tage noter
- Planlæg den efterfølgende forståelsesbearbejdning: hvordan skal eleverne samle op på det, de har lyttet til?

(Illum & Øhrstrøm, 2025)

Undervisning *med* og undervisning *i* lytning

- Ved at arbejde før-under-efter med lytningen aktiveres lytningens delelementer eksplicit og selve lytteprocessen kommer i fokus.
- Eleverne får mulighed for at træne relevant lytteadfærd og vigtige lyttestrategier i en faglig ramme, hvor der ikke kun fokuseres på at forstå selve indholdet, men også hvordan man skal lytte.

Sprog om lytning

Eleverne må have redskaber eller et sprog til at tale om lytning:

- Hvad er formålet med lyttehandlingen?
- Hvilken lytteindsats kræves?
- Hvilken forståelsesbearbejdning kræves?
- Hvilken lytteadfærd kræves?

(Høegh, 2018)

Lytteformål

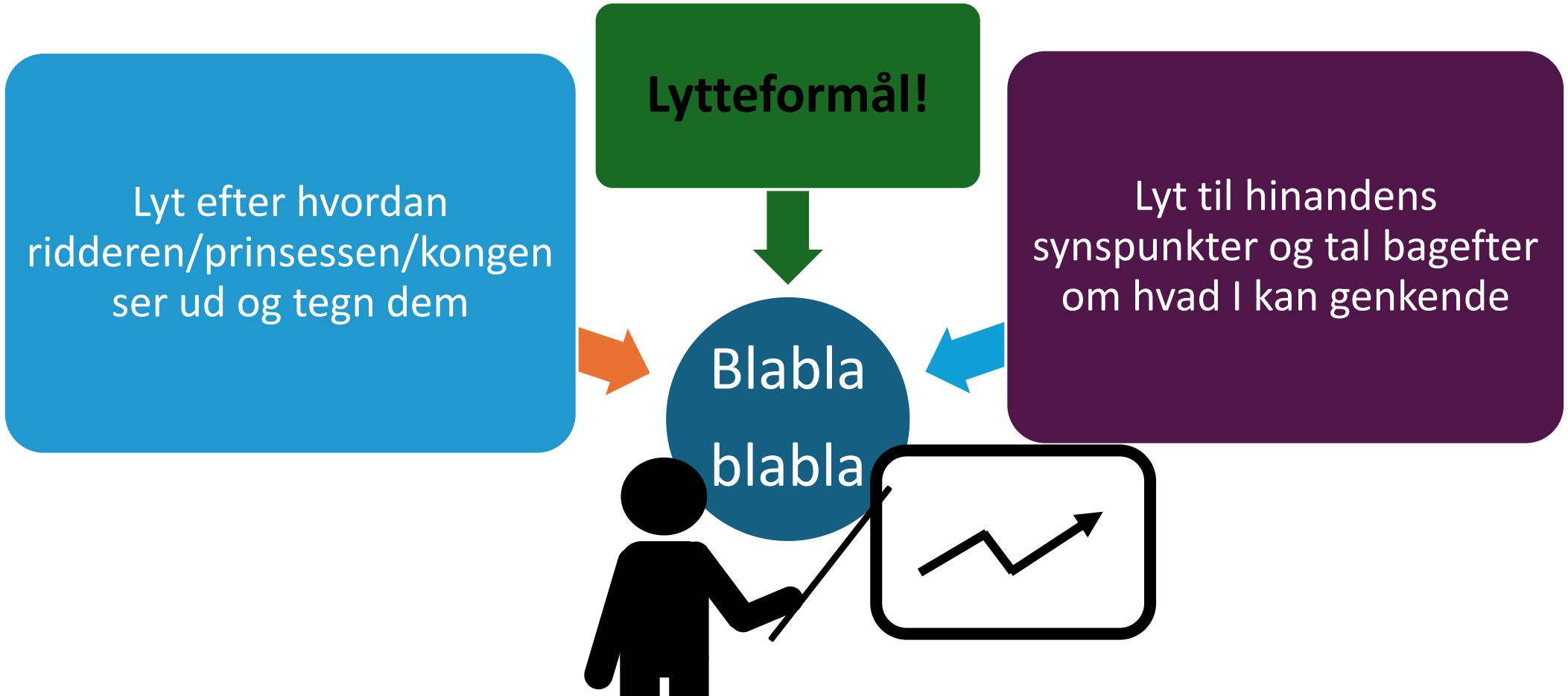
Lytteformål er den specifikke hensigt eller det mål, en lytter har, når vedkommende engagerer sig i en lyttesituation Formålet guider lytterens opmærksomhed, valg af lytteadfærd og lyttestrategier

Lytteformålet afhænger af konteksten og er afgørende for, hvordan de forskellige delelementer i lytteprocessen aktiveres og prioriteres

At have et klart lytteformål hjælper eleverne med at fokusere lytningen og forstå bedre, når de ved, hvad de skal lytte efter

(Brownell, 2018)

Et lytteformål er: fokus i lytningen og handling bagefter

Lidt for generelle lytteformål?

- "Vi skal bruge det her om lidt"
- "Det er vigtigt det her"
- "Noter de vigtigste ting ned fra videoen"

ØVELSE: hvilke lytteformål kan I komme på?

1. I skal i makkerpar lave 5-7 kort med forskellige lytteformål
2. Dan så gruppe med et andet makkerpar
3. I de nye grupper: kategoriser alle jeres lytteformål

Deltagelsesmuligheder

- Hvad oplever i i forhold til elevernes deltagelse?
- Hvordan kan alle tilbydes deltagelsesmuligheder?
- Hvad vil det sige at deltage?

Manglende lytning

"Tror vi på "skole", skal lytning kræves i situationer i klassen, hvor der skal lyttes. Synlige markeringer af manglende lytning er et dramatisk tegn til den, som der skal lyttes til, og som i skolesammenhæng er institutionelt forpligtet til at tale i kraft af sin rolle (lærer) eller pålagte opgaver (elev)."

(Penne & Hertzberg, 2019, s. 76)

Et uforløst potentiale

”Vi tror at det største forbedringspotensialet i mange klasserom vil være knyttet til nettopp det å øke elevernes mulighet til at få dele tanker, utforske tekster sammen og aktivt forholde seg til det andre sier i en lengre tidsrom – og med høyere faglige krav – enn det er en klassisk IRE-samtale kan inneholde. Vi ser et **stort behov for tydeligere forventninger til eleverne i rollen som lytter og som taler.**”
(Blikstad-Balas, 2020, s. 90)

Tak fordi I lyttede ☺

Referencer

Adelmann, K. (2009): *Konsten att lyssna*. Lund: Studentlitteratur
Adelmann, K. (2002): *Att lyssna till röster. ett vidgat lyssnandebegrepp i ett didaktiskt perspektiv*, Avhandlingar från Lärarutbildningen vid Malmö högskola.
Blikstad-Balas (2020): Hva foregår i norsktimene?: utfordringer og muligheter i norskfaget på ungdomstrinnet. Universitetsforlaget
Brownell, J. (2017). *Listening: Attitudes, Principles, and Skills* (6. udg.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315441764
Børresen, B. (2016). "Samtalen i klasserummet - samtale og læring". I: 101 måter å fremme muntlige ferdigheter på - om muntlig kompetanse og muntlighetsdidaktik. Fakbokforlaget
Høegh, T. (2018). *Mundtlighed og fagdidaktik*. København.: Akademisk Forlag
Illum. L. (2024). "Jeg kan godt skimmehøre". Multimodal lytning i et dialogisk perspektiv En kvalitativ undersøgelse af hvordan elever gør lytning i danskun dervisningen. Ph.d.afhandling, SDU.
Illum, L. & Øhrstrøm, C. (2025). *Få greb om elevernes lytning. Lyttestrategier og – aktiviteter til alle fag.* Akademisk forlag
Skov, I.L. (red.) (2022). Meget mere mundtlighed. Akademisk forlag